

Ks. TOMASZ BŁASZCZYK

WPLYW HERMEZJANIZMU I GÜNTHERIANIZMU NA WYDZIAŁ TEOLOGII KATOLICKIEJ WE WROCŁAWIU

Oświecenie, w szczytowej swej fazie, wywierało przemożny wpływ na życie nie tylko społeczne, lecz także umysłowe świata, spychając tym samym teologię katolicką do roli mało znaczącej nauki. Była ona naukowo skostniała, a przez to anemiczna, co sprawiało też wrażenie, że pozostawała ona oderwana od życia¹. Tym samym teologia katolicka przeżywała okres zastoju i upadku.

Jedną z głównych przyczyn tego stanu rzeczy była racjonalistyczna filozofia oświecenia, która utożsamiając wiedzę o Bogu z systemami filozoficznymi, sprowadzała chrześcijaństwo do moralizmu. Do pozostałych przyczyn zalicza się także jansenizm, który doprowadził do błędnego rygoryzmu oraz regalizm, który w Niemczech przybrał formę febronianizmu. Jego zadaniem było przeciwstawienie się uniwersalizmowi myśli teologicznej i podporządkowanie Kościoła narodowym interesom poszczególnych krajów. Z tego względu, że teologia katolicka nie była w stanie odpowiedzieć na nurtujące problemy ówczesnego świata,

---

¹ J. MANDZIUK. *Błędne kierunki teologiczne: hermezjanizm i güntierianizm na Śląsku*. „Przegląd Kalwaryjski” 1998 T. 5. s. 118.

czego powodem było zasklepienie się w skostniałej formie scholastyki, była ona zmuszona do przybrania postawy konserwatywnej. Stało się to powodem zarzutów kierowanych pod jej adresem. Rozbijając całość tajemnicy chrześcijańskiej na tezy, teologia katolicka nie stanowiła organicznej całości i obracała się w sferze abstrakcji, a zajmując się szczegółami nie dotykała istoty rzeczy².

Dopiero w pierwszej połowie XIX w. doszło do odrodzenia nauk teologicznych. Wybitni teologowie tego czasu dostrzegali potrzebę oparcia teologii katolickiej na nowych podstawach filozoficznych. Teologowie, zwłaszcza niemieccy, podjęli próbę przywrócenia teologii katolickiej rangę naukowości i pogodzenia religii z ówczesną wiedzą³. W swych dociekaniach naukowych zwarli szyki z teologią ewangelicką i wciągnęli w służbę dogmatów katolickich filozofię idealistyczną i historyzm. Na tym tle powstały błędne kierunki teologiczne, których twórcami byli Jerzy Hermes oraz Antoni Günther.

Jerzy Hermes urodził się 22 kwietnia 1775 r. w Dreierwalde na terenie Westfalii. W latach 1792-1798 podjął studia teologiczne i filozoficzne w Münster, gdzie po ich ukończeniu został nauczycielem Gimnazjum Paulinum. W 1799 r. przyjął święcenia kapłańskie. Osiem lat później, Jerzy Hermes został zaangażowany na uniwersytecie w Münster jako profesor teologii dogmatycznej⁴. Wykładał także podstawy teologii. W 1819 r. przeszedł do Bonn, gdzie na tamtejszym uniwersytecie prowadził wykłady także z historii dogmatów⁵. Ze względu na sposób prowadzonych wykładów i wykorzystanie aktualnych prądów filozoficznych zyskał dużą popularność w licznych ośrodkach teologicznych. Jerzy Hermes będąc urzeczony lekturą Emanuela Kanta

---

2 B. PRZYBYLSKI. *Teologia dogmatyczna*. W: *Dzieje teologii katolickiej w Polsce*. Red. M. RECHOWICZ. T. 3. Cz. 1. Lublin 1976 s. 107.

3 PRZYBYLSKI, jw. s. 108.

⁴ R. SCHLUND. *Hermes Georg*. W: *Lexikon für Theologie und Kirche*. T. 5. Freiburg 1960 kol. 258.

5 M. CISŁO, S. JANECZEK. *Hermes Georg*. W: *Encyklopedia Katolicka*. T.

i Jana Fichtego, czołowych przedstawicieli filozofii niemieckiej, zmierzał do zbadania ludzkiej zdolności poznania prawdy. Wychodząc z transcendentalnej filozofii Kanta, a konkretnie z jego założenia, że byt zawsze ujmujemy za pośrednictwem świadomości⁶, sądził, że wszelkie poznanie nie może posiadać żadnej innej pewności jak tylko tej, którą dostarcza bezpośrednio świadomość⁷. Jerzy Hermes sformułował nową apologetykę filozoficzną, która poprzez autorefleksję pojawiającą się w formie pozytywnego wątplenia, miała zagwarantować pewność twierdzeniom religijnym. Swą prawomocność miały one zyskać w drodze krytycznej weryfikacji dokonanej przez rozum teoretyczny, a zwłaszcza w formie uznania ich za podstawę obowiązywalności zasad postępowania moralnego przez rozum praktyczny⁸.

Jerzy Hermes uważał, że rozum teoretyczny na drodze prawdy i rozstrzygalności prawdy znajdzie egzystencję Boga. Pytanie odnoszące się do powstania Boga mogło być jedynie częściowo rozwiązane przez rozum teoretyczny. Według Hermesa rozum teoretyczny musiał przyjąć za prawdziwe, że Bóg jest jedynym, wiecznym, absolutnym i niezmiennym Stwórcą świata, lecz nie mógł rozstrzygnąć moralnych cech Boga. Rozum teoretyczny musiał także dopuścić możliwość istnienia Objawienia Bożego, ale na rzeczywistość Objawienia nie mógł znaleźć żadnej pewności⁹. Ze względu na to, że dostęp do Objawienia człowiek posiada dzięki pośrednictwu historii, dlatego też jego treść, podobnie jak wszelka wiedza historyczna, która teoretycznie jest nie do wykluczenia, podlega wątpliwościom. Ponadto uważał za konieczne uznanie danych, jako prawdziwe, przez rozum praktyczny. Hermes widział w tym pewną właściwość, gdy realność, chociaż uznana, teoretycznie musiała być poddana

---

6. Red. J. WALKUSZ [i in.]. Lublin 1993 kol. 784.

⁶ R. LAUTH. *Zur Idee der Transzendentalphilosophie*. München 1965 s. 46.

⁷ H. ZEIMENTZ. *Vernunft und Offenbarung in der Moraltheologie nach Georg Hermes (1775-1831)*. W: *Sein und Handeln in Christus. Perspektiven*

wątpieniu po to, by rozum praktyczny mógł przyjąć realność teoretycznie powątpiewalnie danych jako pewną możliwość. Temu koniecznemu potwierdzeniu przypisywał Hermes tę samą pewność jaką posiadał rozum teoretyczny, doprowadzając do utraty wartości teoretycznego wątpienia. Dlatego też widział potrzebę udowodnienia prawdziwości wiary chrześcijańskiej w ten sposób, aby eliminując wszelkie wątpliwości zaistniała konieczność przyjęcia tych prawd, a nawet i uwierzenia w nie.

Po udowodnieniu istnienia Boga i jego atrybutów, Hermes dostrzegał potrzebę wykazania, za pomocą rozumu praktycznego, prawdziwości ksiąg Pisma świętego, Tradycji oraz orzeczeń kościelnych, a następnie analizowania dogmatów po to, by móc stwierdzić, że nie sprzeciwiają się one prawdom uznanym przez rozum¹⁰. Zatem akt wiary miał stać się ludzkim działaniem podobnym do uznania pewników naukowych. Jego motywem w konsekwencji przestał być autorytet objawiającego się Boga, którego miejsce, według Hermesa, miał zająć ludzki rozum, powołany do oceny Tradycji i orzeczeń Magisterium¹¹. W takim ujęciu zacierało się działanie łaski i wolnego wyboru na rzecz imperatywu sumienia¹². Ważną rolę w poglądach Jerzego Hermesa odgrywały także rozważania odnoszące się do naturalistycznej koncepcji analizy skutków grzechu pierwotnego oraz odkupienia dokonanego przez Chrystusa. Hermes podejmował je na płaszczyźnie moralnej i pomijał w nich wymiar ontyczno-zbawczy¹³. Podobny charakter miały jego poglądy, ujmujące naturę łaski jako wpływ o charakterze moralnym, z pominięciem doktryny o łasce uświęcającej. Antropocentryczny charakter miała także wykładnia natury sakramentów. W niej Hermes eksponował wymiar znakowy sakramentów. Ich działanie ujmował w kategoriach zjednoczenia z Chrystusem i miało

---

einer Gnadenmoral. Red. K. H. KLEBER, J. PIEGSA. St. Ottilien 1988 s. 119.

8 CISŁO, JANECZEK, jw. kol. 784.

9 ZEIMENTZ, jw. s. 120.

10 M. CISŁO. *Hermezjanizm*. W: *Encyklopedia Katolicka*. T. 6. Red. J. WALKUSZ [i in.]. Lublin 1993 kol. 787.

ono jedynie charakter formalny¹⁴.

Nauk  Jerzego Hermesa oceniano jako p lnaturalizm, p lrajonalizm oraz semipelagianizm¹⁵. Nie ulega jednak wątpliwości, że jego poglądy, które stanowiły propozycj  sformuowania nowej teorii bada  teologicznych przy wykorzystaniu oświeceniowych analiz racjonalizmu metodologicznego, są traktowane jako przejaw semiracjonalizmu, który by  prób  oparcia teologii na podstawach czysto racjonalnych¹⁶.

Wielki wpływ na rozwój teologii XIX w. wywarł taką Antoni Günther, który pochodzi  z Czech. Urodzi  się 17 listopada 1783 r. w Lindawie. W latach 1803-1809 studiowa  w Pradze filozofij  i prawo, będąc uczniem znakomitego filozofa Bernarda Bolzano¹⁷. Pozostając pod wpływem lektury René Descartes'a, Emanuela Kanta, Jana Fichte, Fryderyka Schellinga i Jerzego Hegla prze y  kryzys wiary¹⁸. Zdoła  go przewyciężyć dzięki pomocy m.in. Klemensa Marii Hofbauera i za jego namową rozpoczą  czteroletnie studia teologiczne w Raab¹⁹. Po ich ukończeniu, przyjął w 1821 r. Świecenia kapłańskie. Uchodzi  za gorliwego i pobożnego kapłana. Kierując się chęcią wstąpienia do jezuitów, odby  w 1823 r. nowicjat w Starej Wsi na terenie Galicji²⁰. Po uzyskaniu doktoratu z zakresu filozofii i teologii zwi za  się z uniwersytetem w Wiedniu. Tu okaza  si  znakomitym profesorem i pędny m pisarzem, zmierzającym do nadania teologii charakteru naukowego, co miało zapewni  jej szacunek nawet u niewierz cych²¹. W jego poglądach zaznaczyły się wp wy

---

11 *Breviarium fidei. Kodeks doktrynalnych wypowiedzi Ko ciola*. Opr. J. SZYMUSIAK, S. G LOWA. Pozna  1964 s. 4.

12 PRZYBYLSKI, jw. s. 108.

13 CIS O, JANECZEK, jw. kol. 784.

14 *Tam e*. kol. 784.

15 H. SCHR RS. *Ein vergessener Führer aus der rheinischen Geistesgeschichte des 19. Jahrhunderts*. Bonn 1925 s. 133; TEN E. *Geschichte der katholisch-theologischen Fakultät zu Bonn 1818-1831*. Köln 1922 s. 88.

16 H. SCHWEDT. *Hermes Georg*. W: *Lexikon für Theologie und Kirche*. T. 5. Freiburg 1996 kol. 11.

17 M. MOLSKI. *Bolzano Bernard*. W: *Encyklopedia Katolicka*. T. 2. Red.

katolickiego romantyzmu. Dotyczyły one naukowego uzasadnienia katolickiej teologii, szczególnie nauki o stworzeniu, którą postrzegano jako zakwestionowaną przez monistyczną filozofię niemieckiego idealizmu²². W swoich poglądach pozostawał, podobnie jak Jerzy Hermes, semiracjonalistą. Uważał, że filozofia może zastąpić Objawienie Boże, a wiedza wiarę, co z kolei miało warunkować relatywistyczną interpretację rozwoju dogmatów, które według niego były cząstkowym i niepełnym ujęciem prawdy objawionej²³. Zdaniem Antoniego Günthera dogmat posiadał wartość tymczasową, dostosowaną do potrzeb danej epoki. Dlatego też określenia dogmatyczne powinny być zawsze rewidowane i modyfikowane w miarę postępu rozumu, który je rozważa²⁴.

Wychodząc od Kartezjusza i pozostając pod wpływem Kanta, Fichtego oraz Hegla, Antoni Günther rozwinął, jako odpowiedź i sprzeciw do współczesnych mu filozoficznych rozwiązań, teorię samoświadomości²⁵. Przy jej pomocy pragnął uzasadnić fakt istnienia Boga oraz wytłumaczyć wewnętrzną naturę Bożego życia, a następnie kwestię stworzenia i odkupienia. Traktując samoświadomość jako czynnik konstytuujący i wyróżniający naturę każdej osoby, uczył o istnieniu trzech obdarzonych świadomością osób Bożych, których więź, według niego, posiada jedynie charakter moralny²⁶. Proces stworzenia staje się ostatecznym aktem urzeczywistniania się Boga z pominięciem wolności stwórczego aktu Boga i powinno być rozumiane przede wszystkim jako zróżnicowane w funkcjach odrębne działanie trzech Osób Boskich²⁷. Antoni Günther był jednym z prekursorów problemu jedności psychicznej w Chrystusie, co zbliżyło go do

---

F. GRYGLEWICZ [i in.]. Lublin 1985 kol. 771-773.

¹⁸ K. MACHETA. *Günther Anton*. W: *Encyklopedia Katolicka*. T. 6. Red. J. WALKUSZ [i in.]. Lublin 1993 kol. 398.

¹⁹ H. SCHWEDT. *Günther Anton*. W: *Lexikon für Theologie und Kirche*. T. 4. Freiburg 1995 kol. 1105.

²⁰ MANDZIUK, jw. s. 121.

²¹ P. WENZEL. *Das wissenschaftliche Anliegen des Güntherianismus*. Essen

nestorianizmu. Wedłg Günthera Wcielone Słowo Boe posiada ŹwiadomoŹ siebie jako Bóg i drug ŹwiadomoŹ jako człowiek. Te dwie ŹwiadomoŹci nie twor dwóch osób, poniew natura ludzka podporzdkowuje się naturze Boej i ma ŹwiadomoŹ, Źe jest przez natur  Bo posiadana. ŹwiadomoŹ tej zalenoŹci tworzy uni  hipostatyczn²⁸. Kolejnym ujęciem systemowym u Antoniego Günthera stał się dualizm. Wedłg wiedeŹskiego teologa dusza i ciało s wyrazem jednej substancji, czyli natury ludzkiej. Człowiek posiada dwie dusze: zmysłow i rozumn. Dusza rozumna jest Źródłem poznania. Człowiek posiada jednak tylko jedn osobowoŹ, poniew dusza rozumna przywłaŹcza sobie syntetycznie poznanie zmysłowe i poznanie intelektualne. Rol  rozumu ludzkiego sprowadza Günther do panowania nad dziedzin wiary, poniew moe on przenikn i udowodni  tajemnice Objawienia. Tym samym zakwestionował zasadnoŹ orzeczeŹ dogmatycznych²⁹.

Tezy zarówno Jerzego Hermesa jak i Antoniego Günthera zostały oficjalnie potępione przez Magisterium KoŹcioła. Negatywna ocena nauki Jerzego Hermesa została sformułowana w 1835 r. przez papiea Grzegorza XVI w breve *Dum acerbissimas* oraz przez papie Piusa IX w 1836 r. potwierdzaj umieszczenie jego dzieł na indeksie ksig zakazanych³⁰. Konfrontacji z Urzdem Nauczycielskim KoŹcioła nie mogła te wytrzymac nauka głszona przez Antoniego Günthera. Głwne tezy jego pogld w zostały wcigni te na indeks w 1857 r. W szczególny sps b zostały one potępione w listach papie Piusa IX do arcybiskupa Kolonii, kardynała Jana Geissela i biskupa wrocłwskiego Henryka F rstera oraz na synodach prowincjalnych w Wiedniu i Kolonii, a take na Soborze Watykańskim I³¹. W momencie pojawienia się jego dzieł na indeksie sam Antoni Günther podporzdkował się decyzji KoŹcioła i odstpił od

---

1961 s. 85.

²² SCHWEDT. *Günther Anton.* kol. 1105.

²³ MACHETA, jw. kol. 398.

²⁴ *Breviarium fidei.* s. 15.

²⁵ SCHWEDT. *Günther Anton.* kol. 1106.

głoszenia swoich błędnych poglądów³².

Obaj teologowie zyskali wielki rozgłos w wielu ośrodkach teologicznych. Popularność Jerzego Hermesa, a przede wszystkim jego umiejętność wykorzystania ówczesnych prądów filozoficznych i zastosowania ich w teologii stały się powodem udzielenia mu, 6 stycznia 1819 r., przez wrocławski Fakultet Teologii Katolickiej doktoratu *honoris causa*. Promocji udzielono mu na podstawie pracy *Einleitung in die christkatholische Theologie*³³. Jego system naukowy zyskał także wielkie poparcie króla pruskiego Fryderyka Wilhelma III, który widział w nim podstawę do syntezy wyznań chrześcijańskich o jakiej sam marzył³⁴.

Sam Jerzy Hermes miał wielki wpływ na rozwój nauki niemieckiej. Liczni jego uczniowie byli profesorami i wykładowcami filozofii i teologii na uniwersytetach i innych uczelniach, zajmując przynajmniej od 16 do 20 katedr³⁵. To dzięki nim, na licznych katedrach teologicznych uniwersytetów niemieckich, zwłaszcza w Bonn i Trewirze, został rozpropagowany system filozoficzno-teologiczny Jerzego Hermesa. To jego uczniowie dla obrony hermezjanizmu założyli specjalne czasopismo *Zeitschrift für Philosophie und katholische Theologie*, które ukazywało się w latach 1832-1852³⁶. Wydawać by się mogło, że nic nie przeszkodzi w rozwoju nauki Jerzego Hermesa. Ceniony i poważany przez swoich uczniów, na których wywarł wielki wpływ, był równocześnie doceniany przez ówczesny świat nauki. Duża aktywność umysłowa, poruszanie aktualnych problemów naukowych, w końcu umiejętność wykorzystania prądów umysłowych ówczesnej nauki sprawiły, że jego poglądy stały się pożądane w środowisku naukowym. Jak się później okazało, stały się one zbyt kontrowersyjne i nie wytrzymały próby czasu. Niemniej jednak były one upowszechniane przez jego uczniów i zwolen-

---

26 *Breviarum fidei*. s. 16.

27 MACHETA, jw. kol 398.

28 *Breviarum fidei*. s. 16.

29 B. KUMOR. *Historia Kościoła*. Cz. 7. Lublin 1991 s. 65; MACHETA, kol. 398-399.

ników, do których zalicza się między innymi Jana Brauna oraz Jana Henryka Achterfeldta, który za g szenie hermezjanizmu został najpierw pozbawiony prawa nauczania, a następnie suspendowany. Przyczyni  się on do opublikowania dzieła swego mistrza i przyjaciela, Jerzego Hermesa, *Christkatholische Dogmatik*³⁷. Na grunt wrocławskiej wszechnicy idee bońskiego naukowca przeszczepili jego uczniowie: Józef Ignacy Ritter, Józef Piotr Elvenich oraz Jan Baptista Baltzer.

Józef Ignacy Ritter pozostawa  w za ylej przyjaźni z Jerzym Hermesem i nigdy nie poja  jego teologicznego systemu, co nie przeszkodziło mu, by sta  się żarliwym obro c  hermezjanizmu³⁸. Ostra krytyka papieża Grzegorza XVI spowodowała odrzucenie teologii Jerzego Hermesa i była dla wrocławskiego profesora wstrząsającym przeżyciem.

Józef Piotr Elvenich, który przyby  do Wrocławia z Bonn w 1829 r., pozostawa  pod urokiem doktryny Jerzego Hermesa. Na Uniwersytecie Wrocławskim obja  wykłady z filozofii i sta  się nie tylko żarliwym zwolennikiem, ale i propagatorem poglądów swego mistrza³⁹. W momencie wzmożonej krytyki Jerzego Hermesa i jego poglądów Piotr Elvenich wraz z Janem Braunem udali się do Rzymu w 1837 r., by dokona  rewizji dekretów papieskich. Przed wyjazdem wszyscy zwolennicy Jerzego Hermesa postanowili nie u ywa  jego pism w swoich publicznych wy adach, celem wszczęcia naukowej dyskusji. Domagali się pono-wnego przestudiowania założeń nauki Jerzego Hermesa, ponieważ sądzili, że zbyt surowa ocena systemu opierała się na jego nieznamo ci⁴⁰. Wyjazd Piotra Elvenicha i Jana Brauna nie przyniósł spodziewanych efektów. Sam Józef Piotr Elvenich w teologii kierowa  się zasadami wyłożonymi przez Jerzego Hermesa, natomiast w filozofii opiera  się na dok-

30 CISŁO, jw. kol. 787.

³¹ K. MACHETA. *G ntherianizm*. W: *Encyklopedia Katolicka*. T. 6. Red. J. WALKUSZ [i in.]. Lublin 1993 kol. 401.

32 *Breviarum fidei*. s. 15.

33 *Promotionsbuch 10 VII 1835-22 VII 1908*. Archiwum Uniwersytetu Wrocławskiego, Sygn. TK 49.

34 MANDZIUK, jw. s. 118.

trynie Antoniego Günthera⁴¹. Pod wpływem poglądów Jerzego Hermesa napisał dwutomowe dzieło *Die Moralphilosophie* oraz *Acta Hermesiana*⁴².

Trzecim zwolennikiem hermezjanizmu, wywodzącym się z ośrodka wrocławskiego był Jan Baptysta Baltzer. Był on uczniem Jerzego Hermesa⁴³. W 1830 r. został powołany z Bonn do Wrocławia, by objąć, na tutejszym uniwersytecie, katedrę dogmatyki w charakterze profesora nadzwyczajnego⁴⁴. Po potępieniu hermezjanizmu przez Stolicę Apostolską, porzucił poglądy Hermesa i w 1839 r. zerwał z nim w oficjalnym oświadczeniu.

Wszyscy teologowie, którzy byli zwolennikami Hermesa, otrzymali angaż na Wydziale Teologii Katolickiej we Wrocławiu zanim ujawniły się ich poglądy i postawy. Okres długiego procesu walki z błędnym kierunkiem wynikał niejednokrotnie z fa-ktu, że wśród zwolenników Jerzego Hermesa pozostawali również hierarchowie Kościoła. Arcybiskup koloński, August von Spiegel, uważający się za gwaranta ortodoksyjności Hermesa, aż osiem miesięcy zwlekał z opublikowaniem papieskiego *breve*, które potępiało błędne założenia poglądów związanych z hermezjanizmem⁴⁵.

Wrocławski ordynariusz, Melchior kardynał von Diepenbrock obok kardynała Fryderyka Józefa Schwarzenberga z Pragi znalazł się wśród popleczników Antoniego Günthera. W 1852 r. obaj hierarchowie skierowali do papieża Piusa IX list, w którym wstawiali się za Antonim Güntherem i jego nauką. Wrocławski kardynał aż do swojej śmierci żywo interesował się sprawą wiedeńskiego teologa. Bolał nad ostrymi atakami skierowanymi przeciwko güntherianizmowi i jego twórcy, nie przypuszczając,

35 ZEIMENTZ, jw. s. 115.

36 MANDZIUK, jw. s. 118.

37 J. WOJTKOWSKI. *Achterfeldt Johann Heinrich*. W: *Encyklopedia Katolicka*. T. 1. Red. F. GRYGLEWICZ [i in.]. Lublin 1985 kol. 54-55.

³⁸ J. OVERATH. *Zwischen Hermes und Hermesianismus*. „Archiv für schlesische Kirchengeschichte” 37:1979 s. 133.

39 J. MISIUREK. *Elvenich Peter Josef*. W: *Encyklopedia Katolicka*. T. 4. R. ŁUKASZYK [i in.]. Lublin 1985 kol. 906.

że siły przeciwko Gütherowi były aż tak liczne. Dowiedział się o tym fakcie z listu, który otrzymał od Józefa Rauschera, arcybiskupa wiedeńskiego. W momencie wielkiej fali krytyki i walki, którą rozpoczęto w 1853 r., Praga i Wrocław stały się głównymi ośrodkami obrony Antoniego Günthera⁴⁶.

Okazję do wystąpienia przeciwko güntherianizmowi dała broszura Franciszka Clemensa *Die spekulative Theologie A. Günthers und die katholische Kirchenlehre*. Zaistniałe kontrowersje ostrej polemiki przedstawił Stolicy Apostolskiej arcybiskup koloński Jan von Geissel. Już w kwietniu 1853 r. została przygotowana decyzja Kongregacji o wciągnięciu dzieł Antoniego Günthera na indeks ksiąg zakazanych.

Początkowo zwolennikiem nauki wiedeńskiego teologa był także nowy biskup wrocławski Henryk II Förster. Darzył on Antoniego Günthera wielkim szacunkiem, uważając go za naukową wielkość⁴⁷. Podczas swojego pierwszego pobytu w Wiedniu, wrocławski ordynariusz spotkał się z Antonim Güntherem i gronem jego przyjaciół, choć czynił to dyskretnie aby uniknąć prasowego skandalu⁴⁸. W kwietniu 1854 r. przybył ponownie do Wiednia, gdzie spotkał się z kardynałem Fryderykiem Józefem Schwarzenbergiem z Pragi i arcybiskupem Tarnocy z Salz-burga. Podczas spotkania omawiano sprawę Günthera. Uczestnicy rozmowy postanowili skierować do papieża Piusa IX pismo, które mieli także podpisać biskupi z Trewiru i Münster. Tekst listu został ułożony przez biskupa Henryka Förstera, który nie spodziewał się, by argumenty zawarte w tekście pisma były dobrze przyjęte w Rzymie. Ponadto uważał, że na papieża Piusa IX duży wpływ wywierają ludzie niezaprawieni w wiedzy teologicznej⁴⁹. Decyzję umieszczenia dzieł Antoniego Günthera na indeksie przyjął z mieszanymi uczuciami, czując się dotkniętym postępowaniem

40 CISŁO, jw. kol. 787-789.

41 MISIUREK, jw. kol. 906.

42 MANDZIUK, jw. s. 119.

⁴³ BÄUMER. *Baltzer Johann Baptist*. W: *Lexikon für Theologie und Kirche*. T. 1. Freiburg 1993 kol. 1379.

⁴⁴ E. KLEINEIDAM. *Die Katholisch-Theologische Fakultät der Universität*

Rzymu.

Gorącym zwolennikiem nauki bońskiego teologa na Wydziale Teologii Katolickiej we Wrocławiu był Jan Baptysta Baltzer, który wcześniej zerwał z nauką Jerzego Hermesa. Wrocławski teolog i profesor, wypowiadając się na łamach gazet na temat nauki Günthera, przyczynił się bardziej do jej zaszkodzenia niż obrony. Do grona zwolenników güntherianizmu, za namową Jana Baltzera, został włączony Józef Hubert Reinkens, wykładowca historii Kościoła na wrocławskim Fakultecie Teologicznym. Obaj profesorowie wyrządzili wszechniczy wrocławskiej wiele zła, doprowadzając do obniżenia jej poziomu naukowego.

Naukę i poglądy Jerzego Hermesa i Antoniego Günthera określa się jako racjonalistyczną, z tą jednak różnicą, że wiedeńskiego teologa określa się jako racjonalistę *post fide*m w wyjaśnianiu prawd objawionych, a bońskiego naukowca jako racjonalistę *ante fide*m z powodu przyjęcia prawd Bożych w procesie czysto rozumowym⁵⁰.

Sam fakt zaistnienia w świecie nauki i poglądów dwóch wielkich osobowości naukowych z Bonn i Wiednia, spowodował także zaistnienie teologii katolickiej na arenie naukowej świata. Mimo, że poglądy naukowe Jerzego Hermesa i Antoniego Günthera okazały się błędnymi kierunkami teologicznymi, powodującymi liczne wstrząsy na uczelniach katolickich, w tym i we Wrocławiu, to dawały one nadzieję, że w niedalekiej przyszłości katolicka nauka teologiczna i filozoficzna wyjdzie z głębokiej zapaści i tchnie nowego ducha we właściwy, czyli prokatolicki rozwój tych dziedzin naukowych.

Breslau 1811-1945. Köln 1961 s. 126.

45 R. AUBERT. *Das Erwachen der katholischen Lebenskraft*. W: *Handbuch*

INFLUENZA DELL'HERMESIANISMO E DEL GUNTHERIANISMO
SULLA CONCEZIONE DELLA TEOLOGIA CATTOLICA
A BRESLAVIA

R i a s s u n t o

L'hermesianismo e il guntherianismo sono due errati orientamenti della teologia. Georg Hermes (nato nel 1775) e Anton Gunther (nato nel 1783) hanno iniziato la razionalizzazione della teologia cattolica. Hanno desiderato anche conciliare la scienza di allora con la religione. Nella loro ricerca hanno attinto dalla teologia evangelica e dalla filosofia idealistica soccorsi dallo storicismo. Il loro pensiero si   rivelato sbagliato. Ciononostante, questo ha dato la speranza che nel non lontano futuro la teologia cattolica e la filosofia possano uscire dalla crisi.

Thum. Ks. Grzegorz Sokolowski